

*Верстюк Владислав Федорович,
доктор історичних наук, професор,
Варшавський університет (м. Варшава, Польща)*

УКРАЇНА МІЖ АНТАНТОЮ ТА ЧЕТВЕРНИМ СОЮЗОМ НАПРИКІНЦІ ТА ПО ЗАВЕРШЕННЮ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1917 – 1919)

Сучасна російсько-українська війна гостро поставила питання міжнародної підтримки України та її зовнішньополітичної орієнтації, що змушує ще раз звернути увагу на уроки минулого. Зокрема, на історію становлення української державності в часи Першої світової війни та Української революції. Що ж ми мали на той час. Україна із зрозумілих причин не була суб'єктом Першої світової війни. Але обидві воюючі сторони, розпочинаючи 1914 р. війну, проголошуючи себе поборниками свободи і демократії, захисниками малих народів, борцями за справедливе вирішення національної проблеми, намагалися зрозуміти природу українського руху і використати його насамперед в своїх інтересах. Німці і австрійці підтримали створення Союзу визволення України, який ставив за свою мету побудову незалежної української держави. Німеччина і Австро-Угорщина робили заяви про прихильне ставлення до можливості заснування такої держави. Але далі декларацій справа не йшла. Жодних реальних планів і намірів в цьому керунку до кінця 1917 р. в урядах Німеччини і Австро-Угорщини не існувало. Серед німецького істеблішменту довгий час панувала думка про можливість досягнення взаємних домовленостей між Росією і Німеччиною і підписання сепаратного миру з метою позбутися другого фронту.

Падіння самодержавства, бурхливий розвиток українського руху весною 1917 р. змусив німецький уряд до ретельного вивчення українського питання, але не більше. В підриві боєздатності Росії німці робили ставку на більшовиків, партію яких щедро фінансували. І лише наприкінці літа 1917 р. після успішного контрнаступу на Східному фронті, в Німеччині почали брати гору думки про поразку і поділ Росії. Саме в цей час з'явилася монографія професора Фердинанда Фреха «Значення України для світової війни», в якій була сформульована і розвинута ідея, що в разі окупації німецькими військами території України, Росія втратить здатність до опору. Окрім того, робився ще один важливий висновок. Оскільки Німеччина буде не в змозі контролювати таку велику територію у повоєнній перспективі, то цілком бажаним було б створення української держави. Німецький генштаб, спираючись на аналітику професора Фреха, вважав, що втрата України призведе до поразки Росії, а створення української держави послабить вплив Росії на Балканах і буде противагою відновленій Польщі. Однак, і надалі ці ідеї не виходили за межі їх обговорення і не мали планів практичної реалізації.

Після провалу російського літнього наступу 1917 р. уряди Франції і Великобританії були серйозно занепокоєні станом своєї союзниці та її можливостями продовжувати війну. 3 липня довірена особа французького міністра озброєнь Альбера Тома Жорж Петі передав до Парижа таку інформацію:

«Німецький елемент зацікавлений у тому, щоб підштовхнути Україну до руху, який шваби сподіваються довести до розпаду Росії». Тобто український рух розглядався французьким посадовцем як шкідливий, сепаратистський. Новий французький посол у Росії Жозеф Нуланс був налаштований проти автономії України і при зустрічі з Олександром Шульгиним не радив Центральній Раді ускладнювати ситуацію Тимчасовому уряду. Країни Антанти не бачили потреби розчленувати Росію. Їх національним інтересам відповідало збереження територіальної цілісності Росії, а «українське питання» розглядалося лише як внутрішня проблема Росії. Англія і Франція схилилися до ідеї перетворення Росії в демократичну країну, в якій українці отримають культурну автономію.

Глянемо на ситуацію з українського боку. Взявши на озброєння гасло національно-територіальної автономії України в складі федеративної демократичної Росії, лідери Української Центральної Ради зовнішньополітичну діяльність цілком і повністю віддали в руки російському уряду і довгий час не шукали контактів із зовнішнім світом та каналів для поширення інформації про український рух і його мету. Це було грубим прорахунком.

Після падіння Тимчасового уряду в Петрограді та проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки зацікавлення Антанти Україною значно зросло. В розбурханому революцією російському морі Україна виглядала як острів із відносним порядком. Це творило надії на можливість продовження боротьби на Східному фронті, передусім на Південно-західному фронті, який розташовувався на території України. У листопаді 1917 р. французький посол Нуланс запропонував українській державі позику на придбання необхідного військового спорядження. З проголошенням УНР та невизнанням більшовицького РНК центральним урядом Росії Центральна Рада мусила розпочати власну міжнародну діяльність. О. Шульгин 27 листопада (9 грудня) 1917 р. уперше звернувся з офіційною нотою до урядів Антанти, в якій повідомив про брак у Росії центральної влади, а також про те, що Генеральний Секретаріат є повноцінним незалежним урядом.

З огляду на це 5(18) грудня 1917 р. представник Франції генерал Ж. Табуї за дорученням французького уряду спеціальною нотою встановив відносини Франції з Україною та обіцяв допомогу. На пропозицію англійського уряду 23 грудня 1917 р. у Парижі було проведено англо-французьку конференцію в справі України. Конференція виявила, що ні британський, ані французький уряди знають ситуацію в Україні недостатньо а, отже, не можуть її належно оцінити. Тому конференція вирішила надати допомогу Україні, але ще не визнавати її уряду. Країни Антанти загалом і надалі будуть дотримуватися русофільського курсу. Така позиція не могла викликати задоволення в українських урядових колах.

Жовтневий переворот у Петрограді наніс відчутний удар по проантантівських російських силах. Проблема закінчення війни стала чи не найголовнішою, що відкривало перед Четверним союзом перспективу повного виведення Росії з війни. Вже 9 листопада в Німеччині було створено спеціальне урядове бюро для підготовки мирного договору, яке очолив міністр Гельферіх,

того ж дня уряд рейху виділив 15 млн марок на здійснення політичних завдань в Росії.

Більшовики теж не зволікали з початком переговорів, які почалися у Брест-Литовському 20 листопада. Союз визволення України телеграфно інформував УЦР про те, що коли вона не візьме участь у мирних переговорах, то Четверний союз підпише його з більшовиками.

Українська влада добре розуміла політичну ціну миру, в III Універсалі підкреслювалось прагнення УЦР твердо стояти «на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше». 21 листопада Мала рада присвятила своє надзвичайне засідання справі миру та перемир'я, на якому було вирішено негайно приступити до перемир'я та повідомити про це союзників. 11 грудня Генеральний секретаріат оголосив про свій намір стати «на дорогу самостійних міжнародних відносин». О. Шульгін на VIII загальних зборах УЦР наголосив, що уряд УНР йде відмінним від більшовиків шляхом, український уряд хоче повного припинення війни і підписання загального мирного договору. Зрозуміло, що це було сказано в надії бути почутими у Парижі та Лондоні. Однак напівофіційні стосунки з Францією та Великобританією так і не вдалося перевести у статус офіційних, більше того суттєво негативно вплинуло на взаємини. Тим часом німці швидко зрозуміли, що присутність українців у Бресті дасть їм додаткові важелі впливу на переговорний процес. Тому вже 13 грудня 1917 р. делегації Німеччини та її союзників на переговорах у Брест-Литовському повідомили Київ, що «готові привітати участь представників Української Народної Республіки в мирових переговорах».

Перше пленарне засідання мирної конференції у Брест-Литовську розпочалося 28 грудня 1917 р. (9 січня 1918 р. за н. ст.). Виявилось, що не лише для українців, але і для німців, і для австрійців договір мав важливе значення. Український економічний ресурс, насамперед збіжжя, давав шанс на успішне продовження війни, без нього країни Четверного союзу чекала близька катастрофа. Рівно через місяць 9 лютого було підписано договір, який засвідчував завершення стану війни між договірними сторонами, їх бажання жити в мирі та дружбі. В ньому не було жодних анексіоністських та контрибуційних вимог. Договір допоміг уряду УНР здобути союзника у боротьбі з більшовицькою Росією. До кінця квітня 1918 р. більшовицькі війська були витіснені з України, уряд УНР і УЦР повернулися до Києва. Однак далі стосунки між союзниками стрімко зіпсувалися. Спроби української влади проводити самостійну політику успіху не мали. Результатом конфлікту став підготовлений німецьким Oberkommando державний переворот 29 квітня 1918 р. В підсумку Центральна Рада зійшла з політичної сцени, поступившись чільним місцем гетьманському режиму П. Скоропадського. Останній перебував під контролем та впливом німців. В зв'язку з цим в українській історіографії продовжуються дискусії і про природу гетьманської влади, і про характер німецького чинника. Грубше кажучи, як слід визначати останній, як союзника, чи окупанта, який переслідував свої прагматичні військово-економічні інтереси та розглядав Україну як додатковий ресурс на критичному етапі завершення світової війни.

1918 р. виявився вирішальним в історії Першої світової війни, на осінь стало зрозумілим, що Антанта буде святкувати перемогу. В листопаді в Австро-Угорщині і Німеччині відбулися революції. Ці зміни не обійшли Київ. Спроби П. Скоропадського налагодити відносини з Антантою були невтішними. Без підтримки німців і австрійців його режим виявився нежиттєздатним. Прихід до влади Директорії відкрив нову сторінку в історії Української Народної республіки.

Зміцнення влади більшовиків у Росії, революції в Німеччині і Австро-Угорщині створювали ілюзію швидкого і неминучого вибуху всесвітньої комуністичної революції. Володимир Винниченко, голова Директорії був під сильним впливом цих ілюзій. Українська влада в черговий раз стала перед необхідністю вибору. Довший час українські політики вагалися, якою має бути влада в Україні. Тим часом капітуляція Четверного союзу розв'язала руки російським більшовикам, вони денонсувала Брестський мирний договір і оголосила про невизнання України незалежною країною та розпочали чергову російсько-українську війну. Це підштовхнуло Директорію до пошуків порозуміння з Антантою. Останній було важко зрозуміти характер нової української влади, яка здавалася ферментом неспокою. В попередніх контактах представники Антанти висунули цілий шерег вимог, які стосувалися зміни складу Директорії, встановлення французького контролю над українськими фінансами та залізницями, підпорядкування армії французькому командуванню, запровадження грошової компенсації земельним власникам. Вони виявилися неприйнятними для Директорії. Українці покладали сподівання продовжити переговори на Паризькій мирній конференції, яка мала визначити характер світового порядку після завершення Великої війни.

Альянти, як вже зазначалися вище, мали дуже поверхові знання про українців як окремий народ. Вони перебували в полоні формули про триєдину (великороси, малороси, білоруси) російську націю і робили ставку на «білу» Росію. Українське питання мало розглядатись лише в межах загальноросійських проблем. Важливу роль в такій постановці питання відіграла особисте несприйняття України прем'єром Клемансо. Його ідеєю фікс було якомога сильніше приниження Німеччини, а Україна Берестейським мирним договором дуже сильно пов'язала себе з Німеччиною.

Не визнана за незалежну державу Україна не була допущена до офіційних засідань конференції. Українська проблема фактично була знята з порядку денного і Паризької мирної конференції, і очільників Антанти. Спроби уряду УНР стати членом Ліги Націй теж не мали успіху. Можна сказати, що відсутність міжнародної підтримки стала однією з головних причин поразки Української революції. Фактично ні Антанта, ні Четверний союз не ставилися до України як до незалежного суб'єкта міжнародного права, а розглядали її через власні інтереси як фрагмент великої геополітичної гри. Новий версальський світопорядок не був справедливим для України, її території були поділені між чотирьох сусідніх держав. Питання незалежності України було відкладене майже на століття.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

**Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук**

**ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. І.Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ЯГЕЛЛОНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Республіка Польща)

ФОНД ГЕРДИ ХЕНКЕЛЬ (Німеччина)

УНІВЕРСИТЕТ МАЙНЦА ІМЕНІ ЙОГАННА ГУТЕНБЕРГА (Німеччина)

КАГУЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ П. ХАШДЕУ (Молдова)

МУЗЕЙ КАРОЛЯ І В БРАЇЛІ (Румунія)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ:
СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

10 квітня 2025 р.

м. Київ

Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи / за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 10 квітня 2025 р. Київ, 2024. 357 с.

Збірник наукових праць укладено за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи», яка була організована кафедрою міжнародних відносин і суспільних наук гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України 10 квітня 2025 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямками роботи конференції і охоплює широке коло питань щодо витоків, традицій, розвитку та перспектив української дипломатії; аналізу стану дипломатії в умовах сучасних глобальних викликів та стратегічних пріоритетів світової, європейської та вітчизняної дипломатії в умовах російсько-української війни.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх хто цікавиться питаннями сучасних міжнародних відносин та розвитку української дипломатії.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 10 від 16.05.2025 р.).

Редакційна колегія:

Ткачук В.А., д-р екон. наук, проф. (голова);
Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (співголова);
Тонха О.Л., д-р сільгосп. наук, проф. (голова);
Любовець О.М., д-р істор. наук, проф.
Харченко С.В., д-р філол. наук, проф.
Хвіст В.О., канд. іст. наук, доцент

Відповідальна за випуск докт. іст. наук, проф. Любовець О.М.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику наукових праць матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.